

TÜRKÇE SÖZLÜK İÇİN ERHAN BENER'İN KATKISI

Nevzat GÖZAYDIN

Toplumumuzun özelliklerini yakından bilen, insanlarımızı farklı görevlerde ve iş kollarında tanıyan yazarlarımızın eserleri, genel söz varlığınıza değeri inkâr edilemeyecek zenginlikler katıyor. Geçen yüzyılın en verimli kalemlerinden biri olan Erhan Bener (1928-2007) insanların durumunu, ilişkilerini, çelişkilerini, mutluluklarını ve sıkıntılarını eserlerinde sıcak ve samimi bir ifadeyle sergilemiştir. Maliye Bakanlığında müfettişlikle başladığı memuriyet hayatında hesap uzmanlığı ve çeşitli kademelerde görev yaptıktan sonra genel müdür iken 1975 yılında emekli olmuştur.

Erhan Bener yirminin üzerinde romanı, on kadar öykü kitabı, altı çevirisi, üç oyunu, deneme yazıları ve şiirleri ile edebiyat tarihimizde yerini almıştır. Ancak bütün eserleri hakkında monografik çalışmalar bir hayli eksiktir. Dili sade ve kolay anlaşılır; halk tarafından kullanılan birçok deyim, ibareyi eserlerinde hiçbir rahatsızlık verecek dereceye düşürmeden kullanmakta mahirdir. Günlük hayatı, mesleği gereği çok yakından izleyen ve yaşayan Erhan Bener'de her okuyucu kendi özel hayatından da, toplum hayatından da kesitler bulabilir.

Yazarımızın romanlarının çoğunu yıllar önce okumuştum. Kurumumuzun Türkçe Sözlük Çalışma Grubunda görev yaparken de bazı örnek cümleleri kaydetmiştim.

TS (TDK Yayını, 2011) içinde bulunmayan maddelerin yoğunluğu ilgimi çekmişti. Gerek madde başı gerek madde içi olan yüzlerce söz varlığının taranıp yayımlanmasının önemli bir kazanç olduğunu düşündüm.

Elimdeki üç romanı sözlükçülük açısından dikkatle tekrar okudum, metinler içinde geçen olaylara göre anlamlarına işaret ettim. Aşağıda bazı harflerde, *Türkçe Sözlük* içinde bulunmayan ve bundan sonraki baskılara alınması uygun olanları örnek cümleleriyle birlikte sıraladım. Yazarın yazım özelliklerine hiç dokunmadım. Taradığım eserleri kısaltmalarıyla ve aldığım örnek cümlelerin sayfa numaralarıyla birlikte verdim.

acındırmaya kalk-: *TS*'de bulunmuyor. Anlamı 'başkasını acizliğine, zavallılığına inandırmaya yeltenmek' olabilir: "Kendini acındırmaya kalkma, sana para vereceğim dedim, ne yapalım?" (EB/T, 8)

adam tut-: *TS*'de olmayan bu deyimim iki anlamı var. İlki 'bir iş için eleman almak', diğeri ise futbol, basketbol vb. takım sporlarında 'rakibini yakından marke edip faaliyetine engel olmak' diyebiliriz. Yazarımız ilkinde örnek şu cümleyi vermiş: "Eve akşamları hemen her gün konuk geliyor; çok kalabalık olunca, dışarıdan adam tutuyorlar." (EB/EÖ, 61)

adımlarını dikkatle at-: 'Temkinli hareket etmek' anlamını taşıyor; "Müdür, görüp geçirdiklerinin de etkisiyle adımlarını daha dikkatli atıyor." (EB/BG, 141). *TS*'de iç madde olarak da bulunmuyor.

ağıt söyle-: *TS*'de 'ağıt düzmek/ tutturmak/ yakmak' var, bu madde yok. Benzer anlam taşıyor: "Savaş teybini sonuna kadar açardı; yiğitlemeler, ağıtlar söylerde bariton sesle adamlar..." (EB/T, 17)

ağzından kaç-: Anlamı 'istemeden söyleyivermek' olan bu iç madde *TS*'de bulunmuyor: "özür dilerim, dedim; inan ki ağzımdan kaçtı bu sözler..." (EB/BG, 128)

akıllı uslu ol-: 'Söz dinlemek, uysal davranmak' anlamına gelen bu sözün örneği şudur: "Onlar ne derse öyle yapacaksın; akıllı uslu olursan, inatçılık yapmazsan, sana iyi bakarlar." (EB/EÖ, 38)

aklı bozul-: Anlamı 'akıl sağlığını yitirmek, ne yaptığını bilemez duruma girmek'tir: "Firdevs'in öldüğünü duyunca da akılı biraz bozulmuş, şimdi ortalıkta öyle dolaşıp duruyormuş." (EB/EÖ, 162)

aklı yerinde olma-: "Aklımın pek yerinde olmadığını itiraf ediyorum." (EB/T, 67). Anlamı 'akıl sağlığını yitirmek, şaşkın ve meczup olmak' diyebiliriz.

aklından atama-: ‘Sürekli olarak düşünmek, aklından hiç çıkaramamak’ anlamındadır: “Saçma olduğunu bildiğiniz hâlde, aklınızdan atamadığınız fikirler var mı?” (EB/T, 80)

al bas-: *TS*’de olmayan bu deyimim iki anlamı olmalı. İlki ‘kırmızı renge girmek’tir, ki örneğimiz bunu gösterir: “Ben çok korkuyordum, yüreğim hızlı hızlı çarpıyordu, yüzüme al basmıştı.” (EB/EÖ, 182). İkinci anlamı için *TS*’de ‘albastı’ maddesi var ve bu bir halk inancıyla ilgili olarak örneğiyle açıklanmıştır. *TS*’deki ‘al (I)’ maddesine bu deyim yukarıdaki örneğiyle alınmalıdır.

aldırmazlıktan gel-: *TS*’de sadece¹ ‘aldırmazlık’ maddesi örneksiz olarak açıklanmıştır. Bu deyimim anlamı ‘ilgi gösterdiğini belli etmemek’ olabilir: “Senin böyle olduğunu bildiğim için ben de aldırmazlıktan gelmem.” (EB/BG, 134)

alışmış ol-: *TS*’de bulunmuyor. Anlamının ‘benimsemiş veya yadır-gamaz olmak’ şeklinde açıklanacağını düşünüyorum. “Bu deli bakışlarına alışmış olmam gerekirken yine de korkuyorum.” (EB/T, 42)

aman vermez: *TS*’de olması gereken bir sıfat. ‘Acımaz, zalim, gaddar, affetmez’ anlamına gelir: “Birbirinin üstüne atılmaya hazırlanan iki aman vermez düşman gibi, bir çeşit sezgi ile ölçüyorduk aramızdaki uzaklığı.” (EB/BG, 107)

anlamazdan gel-: “Şaşkın şaşkın yüzüme baktı: anlamazdan gelerek gözlerime acılı bir anlam verdim.” (EB/BG, 32). Anlamı ‘anlamamış görünmek, anladığı hâlde bunu göstermemek’tir.

anlamını yitir-: ‘Anlamsız duruma girmek, hiçbir şey ifade etmemek’ anlamındadır: “Bütün oyunlar, şakalar, tekerlemeler, anlamlarını yitirip soluyor, kopup kopup uzaklaşıyor benden.” (EB/BG, 51)

ara (aralarını) bul-: *TS*’de her ikisi de bulunmuyor. ‘Barıştırmak, sorunu çözmek’ anlamını taşır: “İki kişi arasında bir uyuşmazlık olsa, amcam aralarını bulur.” (EB/EÖ, 146)

ayakları yerden kesil-: ‘Aşırı sevinmek, çok hafiflemek’ anlamına gelebilir: “Onu Orkestrayla ilk çaldığımda, ayaklarımın yerden kesildiğini, kendi benliğimden sıyrılarak tekilleştiğimi anladım.” (EB/T, 180)

ayakta duracak hâli olma-: *TS*'de iç maddede bulunmuyor. Anlamı 'çok bitkin durumda olmak; yorgunluktan, hastalıktan halsiz düşmek'tir: "Sabah ayakta duracak hâlim yoktu, doktora çıktım bir aspirin verdi." (EB/BG, 185)

bağrışa çağrışa: *TS*'de bulunmuyor. Anlamı 'sürekli bağırıp çağırarak'tır. "Yıkılıvermişim yere; bizim Jandarmalar bağrışa çağrışa yetişmeseler, çoktan bulmuşum eşek cennetinin yolunu." (EB/BG, 58) Buradaki 'eşek cennetinin yolunu bulmak' deyimini de *TS*'de yok. Argo kısaltmasıyla gösterilmesi gereken bu deyim için 'ölmek' yeterlidir. İkilemenin 'bağırıp çağırışmak' biçimi de kullanılmaktadır.

bakışlarını dik-: "Bir ara dalmışım; sonra yine o üsteleyen, kurnaz ve hafif kanlı bakışların üstüme dikildiğini sezerek ürperdim." (EB/BG, 23). Anlamının 'bakışların odak noktasında bulunmak', 'sürekli bakış altında kalmak' olması daha muhtemeldir ve *TS*'de yer almamaktadır.

bildik bilmedik: Bu ikileme de *TS*'de bulunmuyor. Anlamı 'az tanınan, yarı yarıya aşına olunan' olabilir: "Orada, tek kişilik yatağın ayak ucunda bir bildik bilmedik Hatice Hanım, bir bildik bilmedik fettan kız, başbaşa vermiş, fısıl fısıl konuşuyorlar." (EB/T, 173)

başına bela ara-: *TS*'de yok. "Hiçbir şeyin yok, başına bela arama da çek git, diyen meslektaşını anımsıyor olmalı." (EB/T, 37). Anlamı 'durduk yerde kötü bir olayla, sorunla karşılaşmak'tır.

başına bir iş gel-: *TS*'de (iş) yerine (hâl) sözüyle yapılanı var. Örnekte görüldüğü gibi anlamı 'kötü bir olayla, durumla karşılaşma' uyarısı söz konusudur: "Ben senin baban yerindeyim. Onun için anlattım bunları sana; her şeyi bilmelisin ki başına bir iş gelmesin." (EB/EÖ, 111)

başını sok-: *TS*'de yok. Anlamının 'sığınılacak, yaşanılacak bir yere girmek' olduğunu düşünüyorum: "Bu ara, para biriktirmeye de devam etmek gerek; başımızı sokacak bir evimiz olsun." (EB/BG, 78)

belleğinde tutma-: 'Aklında tutmamak, hafızasında saklamamak' anlamındadır ve *TS*'de yoktur: "Birlikte olduğum insanların yüzlerini belleğimde tutmam." (EB/T, 6)

biçim kazan-: 'Yeni bir şekle girmek, farklı görünmek' anlamında olup *TS*'de bulunmamaktadır: "Gözümü aynadan çevirir çevirmez, ba-

kışlarım, kaşlarım, bıyıklarım, çenemin çukuru, hepsi değişiyor, bambaşka bir biçim kazanıyor.” (EB/BG, 41)

bilinci yerinde ol-: *TS*'de yok: “Adam, eğer bilinci yerindeyse şimdi kendisini nasıl da tecrit edilmiş hisseder?” (EB/T, 27). Anlamı ‘anlama, kavrama gücü var olmak’tır. Bunun olumsuzluğu daha çok kullanılır ve ‘yarı narkoz durumunda bulunmak baygın olmak’ ifade eder.

bir avuç kal-: ‘Çok zayıflamak, kucakta taşınacak kadar küçülmek, erimek’ anlamındadır ve *TS*'de yoktur: “Gittim hastaneye; o dev gibi adam bir avuç kalmış.” (EB/BG, 157)

bir kez: *TS*'de yok. Anlamı ‘bir defa, bir kere’dir: “Bir kez birkaç damla fazla damlatmıştım, bir şey olmamıştı.” (EB/EÖ, 206)

bir sözü bir sözünü tutma-: *TS*'de bulunmuyor. Anlamı ‘ne söylediğini bilmemek, karmakarışık söz etmek, saçmalamak’ olabilir: “Bir şeyler söylemeye çalışıyor, bir sözü bir sözünü tutmuyor, sözcükler birbirine karışıyor, anlamsızlaşıyordu.” (EB/BG, 212)

buyruğu altında tut-: *TS*'de yok: “Her zaman buyruğum altında tutabileceğim, dilediğim gibi hükmedebileceğim, eziyet edebileceğim, zavallı bir yaratık.” (EB/BG, 67). Anlamı ‘her türlü emre, buyruğa uyma durumunda olmak’tır.

can acıtıcı: *TS*'de yok. Anlamı ‘sıkıntı, üzüntü, ızdırap veren’dir: “Bütün gerçeği bir saniye önce anlamamış olduğumu hissettim, gerçek çok daha zalim ve can acıtıcıydı.” (EB/T, 113)

can sıkıcı: ‘Tedirginlik veren, bunalıma sürükleyen’ anlamı taşıyan bu söz *TS*'de bulunmuyor: “Onunla göz göze gelmek, can sıkıcı ama bir yandan da çok keyifli bir duygusal rahatlık veriyordu.” (EB/T, 201)

çelişkiye düş-: *TS*'de bulunmuyor: “Sustum, çelişkiye düştüğümü anlıyorum; sadece biraz sinirlerim bozuk.” (EB/BG, 18). Anlamının ‘birbiriyle tutarsız söz söylemek, davranış içinde ‘kalmak’ olması muhtemel...

çıkar sağla-: “Çankaya gibi bir yerde, aşağılık bir hilecilikle, bu olaydan nasıl bir çıkar sağlayabileceklerinin hesabı içindeydim.” (EB/EÖ, 17). Anlamı ‘kendisine kazanç, yarar veya menfaat sağlamak’tır, *TS*'de de yoktur.

değer kazan-: ‘Kıymeti, önemi, durumu daha iyi duruma gelmek’ olan bu söz *TS*’de bulunmuyor: “Zamanla kafamda birtakım şekiller alan, yeni değerler kazanan, değişen olgular, davranışlar...” (EB/BG, 40)

değerini yitir-: Yukarıdaki sözün tersi bir anlamı var: “Sorun, bir şeyin belirli bir noktada biteceğini hissetmekte; o zaman bütün avuntular değerini yitirir.” (EB/BG, 242). *TS*’de yok.

demeye görsün: Bu ibare de *TS*’de bulunmuyor; “Oysa, hâlâ sokakta birisi, hişt hişt! demeye görsün, aptalca sağa sola bakınarak bana sesleneni arıyorum.” (EB/T, 163). Anlamı ‘der demez, dediği zaman’ olabilir.

denge kur-: *TS*’de yok. Anlamı ‘birbiriyle uyum içinde olmak’ olabilir: “Umutlar, tutkularla somut varlıklar arasında tehlikeli bir denge kurulmuş.” (EB/ BG, 22)

diline vur-: “Hoca bu sorulara benim verdiğim yanıtları bilse bana ne teşhis koyardı acaba? Diline vurmuş da diyemez...” (EB/T, 64). Anlamı ‘yerli yersiz, zamanlı zamansız söylemek’ diyebiliriz.

dizinin dibinde ol-: “Bağımsızlığına düşkün bir insan değilim, işime böyle geldiği için hep anamın dizinin dibinde yaşadım.” (EB/BG, 22). Anlamı ‘hiç ayrılmamak, bir yere gitmemek’ olabilir. *TS*’de bulunmuyor.

dolaşıp dur-: Anlamı ‘sürekli olarak gezmek, dolaşmak’ tır: “Aklı biraz bozulmuş, şimdi ortalıkta öyle dolaşıp duruyormuş.” (EB/EÖ, 162)

dönüp dur-: “Bütün sorun, bir yere bağlanıp kalmakta, bir yere kapanıp aynı çizgi üstünde dönüp durmak zorunluluğunda...” (EB/BG, 221). ‘Aynı yerde sürekli olarak yer almak, başka bir çıkış yolu bulamadan tekrara düşmek’ anlamına gelebilir.

durup düşün-: ‘Bir konu üzerinde yoğunlaşmak, her şeyi etraflıca hesap etmek’ anlamına gelen bu söz de *TS*’de yoktur: “Çabucak silkinip kendini kurtaranlar, üzerinde durup düşünerek çıldıranlar da vardır.” (EB/BG, 25)

dudakları uçukla-: Anlamı ‘çok heyecanlanmak, korkmak, sıkıntı içine girmek’ olabilir. Yazar burada ‘hayretler içinde kalmak’ anlamını yüklemiştir: “Öyle bir tez hazırlayacak ki bütün hocaların dudakları uçuklayacak.” (EB/T, 115)

duymazdan gel-: *TS*'de 'duymaz' madde başı yok, ancak 'duymazlık' var. Dolayısıyla bu deyim de yer almıyor: "Hoca, koğuştan gelen sesleri duymazdan gelerek başını onurlu bir jestle yukarıya kaldırıyor." (EB/T, 41). Anlamı 'duymamış gibi yapmak' olabilir.

düş kur-: *TS*'de bulunmuyor. Anlamı 'hayal etmek, hayallere dalmak'tır: "Abinin beni almayacağını biliyorum; öyle, düş kuruyorum işte bazen." (EB/EÖ, 177)

düzlüğe çık-: Bu deyimi de *TS*'de bulamıyoruz. Anlamının 'feraha erişmek, işleri düzeltip yoluna koymak' olduğunu düşünüyorum." "Her şeyi bir yana atmak, yeni ve tertemiz bir düzlüğe çıkmak gerek." (EB/BG, 201)

el kol işareti yap-: *TS*'de 'el kol' ikilemesi de bulunmuyor. Dolayısıyla bu madde de yok. Anlamı 'dikkati çekme amacıyla elleri kolları uzaktan hareket ettirmek' olabilir: "Orkestranın çıkış kapısında bir adam, el kol işaretleri yapıp duruyor." (EB/T, 49)

ele güne: Bu ikileme de bulunmuyor; "Ben kiracıyım, sen ev sahibisin, olağan şey bunlar, ele güne de halt etmek düşer." (EB/BG, 209). Anlamının 'yabancılar, ilgisi bulunmayanlar' olarak *TS*'de 'el gün' madde başında açıklanması gerekiyor.

ele güne karşı: Aynı ikilemenin başka bir kullanılışı: "Rica ederim bağırma, şimdi herkes duyacak, ele güne karşı rezil olacağız." (EB/EÖ, 196).

eli ayağı kesil-: 'Heyecan, korku ve şaşkınlık sebebiyle bitkin duruma düşmek' anlamındadır: "O yanağımı okşayınca, içim bir tuhaf oluyor, elim ayağım kesiliyor." (EB/EÖ, 177).

elinden al-: *TS*'de iç madde olarak var, ancak yazarın örneğindeki anlamda kullanılmamış: "Babam çok öfkeleni, dövdü; İsmail amcam geldi de anamı zor aldı babamın elinden." (EB/EÖ, 24). Buradaki anlamın 'kurtarmak' olduğunu düşünüyorum ve aynı iç maddede ikinci bir anlam verilerek kaydedilmesinin doğru olacağını sanıyorum.

elinden bırakma-: *TS*'de yok. Anlamı 'her zaman elinde bulundurmak' olmalıdır: "Bazı sofraya gelirken bile kitabını elinden bırakmıyor." (EB/EÖ, 173)

elinden git:- Anlamının ‘yitirmek’ olduğunu düşündüğüm bu deyim de *TS*’de bulunmuyor: “Benden sana öğüt: Yıkılırsın sonra, erkeklığın gider elinden, rezil olur, sürünürsün.” (EB/BG, 57)

elinden kaçır:- Yukarıdakiyle aynı anlamda olması muhtemeldir: “Zeytindağı’ndaki İsa’yı elinden kaçırmak istemediğini anlıyorum.” (EB/T, 39)

eline geçir:- “Ben bu yavru kediyi elime geçirmeden önce daha değişik bir insandım.” (EB/BG, 50). Anlamı ‘sahip olmak, kazanmak’tır.

eline yapış:- Anlamı ‘elini hiç bırakmamak, sıkı sıkı tutmak’tır: “Bizi ezecekler diye ödüm kopuyordu, babamın eline yapışmışım, hiç bırakmıyordum.” (EB/EÖ, 33)

elle tutulur: *TS*’de yok. Anlamı ‘somut, kesin, güvenilir’ olmalıdır. Yazardan iki örnek bu farklı anlamlardadır: “Günlerden beri ilk olarak gerçek, elle tutulur ve inanılmaz bir yaşama duygusu doluyor yüreğime.” (EB/BG, 109) ile “Galiba senin adamın hakkında elle tutulur bazı bilgiler edindim.” (EB/T, 205)

eteğine yapış:- ‘Birinin peşine ısrarla düşmek’ anlamındaki bu deyim de *TS*’de yok: “Kendini ve beni kurtarmak için ayrılmak istemiştin benden; hangimiz, hangimizin eteğine yapıştı?” (EB/T, 48)

etki altında kal:- “Pek kibar biri; her halükârda, kolay etki altında kalan bir yapısı var.” (EB/T, 51). Anlamının ‘etkilenmek’ olduğu açıktır. Başka bir biçimi de ‘etkisinde kalmak’ olarak kullanılır: “Ne kadar inanmasa, inanmak istemese de, etkisinde kalıyor insan.” (EB/BG, 168)

fırsat kaçır:- *TS*’de bulunmuyor. Anlamının ‘yerinde ve zamanında kullanamamak, değerlendirememek’ olması muhtemeldir: “Fırsat kaçırmakta üstüme, yoktur, diye söyleniyorum.” (EB/BG, 105)

fırsat kalma:- “Bunu sana söyleyemedim, fırsat kalmadı, ama artık çok geç.” (EB/T, 44). *TS*’de bulunmayan bu deyim anlama ‘artık çok uygun olmaz, zamanını geçirmek’ olabilir.

fırsatını bul:- Yukarıdakilere zıt bir anlamla ifade edebiliriz. ‘Değerlendirecek ve zamanını bulmak’ olabilir: “Hastaydı. Tiksindim de diyebilirim, gene de fırsatını bulsam, ağzından öpebilirdim.” (EB/BG, 32)

tanımazdan gel-: *TS*'de yok. Anlamı 'tanımıyormuş gibi davranmak'tır: "Galiba, diyorum, en iyisi hiç önem vermemek insanlara... Onların varlığından habersiz görünmek, tanımazdan gelmek." (EB/BG, 240)

tanık tut-(birini): "Ne yapmak isteyeceği umurumda bile değil, kaldı ki oynadığı oyuna beni tanık tutmak istiyor." (EB/T, 221). Anlamı 'birini tanık olarak göstermek'tir.

tehlikeye at-: *TS*'de bulunmuyor: "Elimden geldiğince arkadaşlarımı kurtarmak için kendimi tehlikeye bile attım." (EB, T, 217). 'Sonucun kötü olduğunu bile bile riske girmek' anlamı olabilir.

temkinli ol-: Bu madde içi de *TS*'de yok. Anlamı 'çok dikkatli veya hassas davranmak'tır. "Bu konuda ehil bir kedi ya da köpek yavrusu kadar temkinli olduğunu söyleyebilirim." (EB/T, 36)

tepesine in-: 'Aniden ve şiddetle üzerine gitmek' anlamındaki bu deyim *TS*'de yok: "Heriflerin ikisi de ipten kurtulma kanlı katil. Bir indim tepelerine, gık diyedemediler... (EB/BG, 58). Buradaki ipten kurtulma sözü de madde içi olarak alınabilir.

ter içinde kal-: *TS*'de bulunmayan bu sözün anlamı 'aşırı çalışmaktan, çok yürüyüp veya koşup sıırıslıklam olmak'tır: "Bana niye jimnastik yaptırdığını anlayamıyordum; ter içinde kalmıştım." (EB/EÖ, 107)

ters gel-: "Birilerinin çıkıp o hakları benim adıma savunur görünmesi bana ters geliyor." (EB/T, 41). Anlamının 'kabul edilemez, hoş karşılanamaz' olduğunu düşünüyorum.

tersini yap-: *TS*'de bu söz de yok. Anlamı 'aksi şekilde davranmak'tır: "Dilediğini öyle bir biçimde söylüyor ki, tersini yapmak elimden geliyor." (EB/BG, 49)

tokat vur-: 'Tokat atmak' anlamındadır: "Bir tokat vurmuş anamın yüzüne, anamın bir dişi kırılmış, ağzı kan içinde kalmış." (EB/EÖ, 23)

tutsağı ol-; 'Her isteneni yapar duruma gelmek, esir olmak' anlamına gelen bu sözün örneği şudur: "Oysa ben çoktan tutsağı olmuştum onun ve bir başka kadına yakınlık duymam olanaksızdı artık." (EB/T, 59)

tutunacak dal bul-: *TS*'de ne tutunacak dal var ne de bu deyim. Anlamının 'güvenilecek, dayanılabilecek insan veya yol bulmak' olması

muhtemeldir: “Dayanaksız ve ölümlü oluşun sızısı yakalayıyor yüreğini insanın; tutunacak dal bulmak için başlıyorsun çırpınmaya.” (EB/BG, 22). Diğer bir yazarımız. Adalet Ağaoğlu ise şu örneği veriyor: “Büyük kentlere, özellikle İstanbul’a göç, tutunacak dal arama göçüdür.” (*Yeni Karşılaşmalar*, İstanbul 2011, s. 291)

umur etme-: *TS*’de yok. Anlamı ‘üzerine almamak, kondurmamak, aldırış etmemek’ olabilir: “Köyde çocuklar bana ad takmışlar, inatçı keçi, ötmeyen bülbül, diye. Hiç umur etmiyorum, ben şehrili olmuşum diye kıskanıyorlar.” (EB/EÖ, 74)

üstte yok başta yok: Bu deyim ne üst ne de üst baş iç maddelerine alınmış. Anlamı ‘çok yoksul, zavallı durumda’ olabilir: “Yakında gelin olacak. Sözlüsü paralı falan ama, böyle çıplak da kız verilmez. üstte yok başta yok.” (EB/EÖ, 171)

üzerine gel-: *TS*’de bulunmayan “bu deyim iki anlamı var. İlki ‘üstüne doğru hareket etmek, yürümek’, diğeri daha soyut bir anlamda, ‘ısrar etmek, huzursuz etmek’ olabilir. Yazarımızın örnek cümlesi ikinci anlamı pekiştirmektedir: “Üzerime gelme, konuşabilsem ne olacak, bu gürlüde kimse kimseyi duymuyor.” (EB/T, 17)

üzerine aban-: Bunun da iki anlamı vardır. ‘tamamen üstünü örtecek şekilde kapanmak’ ile ‘çok yoğun biçimde’ olabilir. Yazar şu örneği ikinci anlam için vermiş: “Sıcak, olanca yoğunluğuyla abanmıştı evlerin üzerine.” (EB/BG, 28). ‘Sarıp sarmalamak’ daha uygun görünüyor.

vakit geç-: ‘Zaman ilerlemek’ anlamındadır: “Orduevine kadar yürüdüm. Subaylar çoktan çıkmışlardı kışlaya, vakit geçmişti.” (EB/BG, 28)

vakit kazan-: “Hiçbir şey gelmiyor aklıma, vakit kazanmak için bir sigara yakıyorum.” (EB/BG, 61), Anlamı ‘sonra yapacağı iş için beklemek’ olabilir.

vakti geç-: *TS*’de yok. Anlamının ‘artık sırası gelmek, daha fazla gecikmemek’ olduğunu düşünüyorum: “Babam, artık köye dönsün, vakti geçiyor, everelim, demiş.” (EB/ EÖ, 209)

yalan söyle-: ‘Gerçeğe uymayan söz etmek’ anlamındadır: “Neden hep yalan söylüyorsun? Yalan söylediğim bile belki doğru değildir.” (EB/T, 45)

yanına sokul-: ‘İyice yanına gelmek’ anlamındadır: “İyice sokuyor yanıma; onun da aynı şeyi beklediğini biliyorum.” (EB/BG, 106)

yanıp kül ol-: “O karanlık, birden, bütün varlığın yanıp kül olduğu bir pota içinde kıpkızıl bir ışığa dönüşürdü.” (EB/T, 119). ‘Tamamen, küle dönüşecek biçimde yanmak’ anlamı olabilir.

yattığı yeri bilme-: Anlamının ‘yorgunluktan, bitap düşmekten nerede, nasıl yatıp uyuduğunu bilememek’ olması muhtemeldir: “Toplu erzak, un, kömür ya da odun gelir, istasyona gidip teslim almak gerekir. O günler yorucu olur, yattığım yeri bilemem.” (EB/BG, 171)

yenik düş-; ‘Mağlup olmak, istenen sonuca ulaşamamak’ anlamını taşır: “Aslında bu oyunda yenik düşen benim, o ağını kurmuş, pusuda bekliyor.” (EB/BG, 69). *TS*’de (II) ile gösterilen maddedeki anlamın dışında bir anlam yüklemiş yazar.

yerden yere savur-: “Bitişik koğuştaki şizofrenik bir kadın hasta, atmaca gibi çılgınlık atıp kendini yerden yere savuruyor.” ‘Sert, hızlı biçimde oradan oraya atılmak’ anlamındadır (EB/T, 136)

yerinden kımıldanma-: Anlamı ‘hafifçe harekete geçmek’ tir: “Yerinden kımıldar gibi oldu, kalkmasına fırsat vermeden, çabucak yürüdüm, elini sıktım.” (EB/BG, 175)

yok say-: “Gözlerini kapattı ve beni yine yok sayarak dinlemeye başladı.” (EB/T, 91). Anlamını ‘orada bulunduğunu kabul etmemek, varlığından habersiz olmak’ şeklinde açıklayabiliriz.

yolu yordamı ol-: *TS*’de sadece ‘yol yordam’ maddesi var ve örnek cümlesi yok. “Kız kısmı utangaç olur, böyle pat diye sorulur mu? Her şeyin bir yolu yordamı var.” (EB/EÖ, 152). Anlamının ‘uygun hâl çaresi, usulü bulunmak’ tır.

yolunu ara-: “Kaldı ki, aklı olsa, beni baştan çıkarmanın yolunu arar.” (EB/BG, 94). *TS*’de yol aramak iç maddesi var, ama örneği bulunamamış.

yolunu gözle-: *TS*’de yine ‘yol gözlemek’ iç maddesi var, örnek cümlesi yok; “Baygın gözleriyle pencereye abanıp yolunu gözlediği zamanlar için gülüyordum.” (EB/BG, 230). *TS*’deki 2. anlama uygun bir örnek cümle...

yüreği dur-: *TS*'de bulunmuyor. 'Kalbi atmaz olmak' anlamını taşıyor: "Yüreğimin durduğunu, ancak uzun zaman geçtikten sonra yeniden atmaya başladığını sanıyorum." (EB/BG, 180) Mecaz anlamıyla 'şoka girmek, donup kalmak' olabilir.

yüreğinden çıkma-: "Hiç unutmamak' anlamındadır: "Kötü iş yapmanın korkusu hiçbir zaman çıkmıyor yüreğimden." (EB/BG, 120) *TS*'de bulunmuyor.

yüreğini yakala-: "Hiçbir açıklamanın yetmediği, kavrayamadığı uzay içinde, dayanaksız ve ölümlü oluşun sızısı yakalayıyor yüreğini insanın..." (EB/BG, 2). Anlamını 'acısını hissettirmek, düşündürmek' olarak açıklayabiliriz.

yüz ver-: *TS*'de önce olumlu fiil yapısı, sonra olumsuz alınması gerekirken, bunun sadece olumsuz olanı alınmış. Bu olumlu fiilin anlamı 'sıcaklık, ilgi, samimiyet göstermek' olmalıdır. "Sana ne oluyor? Kıskanıyor musun? Sana yüz verecek olsaydım böyle demezdin." (EB/EÖ, 63)

yüzü gözü: *TS*'de iç madde olarak bulunmuyor. 'Bütün surati' anlamındadır: "Onun, yüzü gözü toz içinde, evin dik merdivenlerini düzgün adımlarla çıkışını düşünüyordu." (EB/BG, 38)

Not: Yazarın hayatı, eserleri ve sanatı hakkında bk. *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, YKY, 3. bs., İstanbul, s.207-208.

Kaynaklar:

Erhan Bener, *Baharla Gelen*, İstanbul 1969- 286 s. (EB/BG)

_____, *Elif'in Öyküsü*, İstanbul 1980, 190 s. (EB/EÖ)

_____, *Tekilleşme*, İstanbul 1990, 231 s. (EB/T)